
IN MEMORIAM

ENDEL ANNUS

(16. II 1915–25. V 2011)

Endel Annuse elutee pakkus talle nii katsumusi kui ka rõõme. Eesti riigile raskel ajal, 1940. aastal, lõpetas ta Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna ja 1941 asus ametisse Eesti Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonda. Raa-

mat ja selle ümber toimuv sisustas tervet tema tööelu. 1945–1948 oli ta muuseumi arhiivraamatukogu juhataja. Samal ametikohal oli varem ligi kaks aastakümnet tegutsenud Richard Antik, kes oli alustanud „Eesti raamatute üldnimestiku 1917–1940” koostamist ja kokku seadnud ulatusliku kava varasema eesti raamatu arvelevõtmiseks.

Raamatuaastal 1935 võeti vastu otsus Eesti 1535.–1917. aasta rahvusbibliograafia koostamiseks ja avaldamiseks. Rahapuudus ja sõda lükkasid kavatsused edasi. 1946 võttis Endel Annus eesti raamatute varasema aja järgu üldnimestiku koostamise uuesti Kirjandusmuuseumi tööplaani ning koostas vastava programmi. Aastakümnete jooksul oli rahvusbibliograafia programm pidevalt arutluse all, programmi täiendati ja parandati, aga tegudeni jõuti olude sunnil alles paarkümmend aastat hiljem.

Endel Annuse huvide sihiks on alati olnud vana raamat ja teaduslik uuri-

mistöö XIX sajandi Eesti kirjanduskriitika ajaloost. 1975. aastal kaitstud kandidaadiväitekirja „Eesti kalendrikirjandus aastatel 1720–1900” ilmus trükist 2000. a. Kaasaegsetest teemadest ta ei huvitunud.

Üks erand siiski oli ja see sai ka saatuslikuks. 1947. aastal sai ta ülesande koostada Johannes Vares Barbaruse bibliograafia. Valmis töö avaldati Kirjandusmuuseumi aastaraamatus, kuid sellele järgnes suur skandaal. Harva pälvib üks bibliograafia ajakirjanduses säärast tähelepanu nagu Barbaruse personaalnimestik. Oli teravat kriitikat ja patukahetsusi. Tolleaegse kirjastuse Teaduslik Kirjandus töötajate nõupidamisel öeldi, et E. Annuse koostatud J. Vares-Barbaruse bibliograafia avaldamisega on raskesti eksitud kirjanduse ja kirjandusteaduse parteilisuse printsiibi vastu, koostajad pole mõistnud bibliograafia marksistlikku käsitlust ning puudu on jäänud poliitilisest valvsusest. Endel Annusele heideti ette, et ta on mehaaniliselt ja objektivistlikult arvele võtnud kõik autorid: Nõukogude valitsuse ja partei juhid, aga ka kodumaa reeturid, kodanlikud natsionalistid ja valgekaartlased, kes kõik on sõna võtnud Barbaruse ja tema loomingu kohta. Tuues ära nende tööde nimekirja, reklaamitakse neid isegi kõrvuti teistega kui „tähtsamaid”. Kommentaare see lugu ei vaja.

Oli 1949. aasta. Just äsja, 1948. aastal oli Endel Annusest saanud Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu direktor. Pärast vihast kriitikat Barbaruse pärast kutsus akadeemia asepresident Jüri Nuut ta enda juurde ja käskis otsesemaid kirjutada lahkumisavalduse. Keeldumise korral oleks ta vabastatud usalduse puudumise tõttu. Nii sai Endel Annus pidada raamatukogu direktori ametit ainult 11 kuud.

Kuid bibliograafiapisik istus Endel Annusel sügavalt veres. Töö jätkus

1949. aastal Riiklikus Raamatukogus mitmel ametikohal, kümme aastat (1968–1978) juhatas ta rahvusbibliograafia osakonda, mille loojaks ta oli. 1967. aastaks oli valminud ulatuslik eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia programm, mille ühte osa, eesti ajakirjanduse analüütilist bibliografeerimist asus realiseerima tema loodud rahvusbibliograafia osakond Riiklikus Raamatukogus. See oli töö, mille kaudu oli avalikustatud info Eesti Vabariigi aegse perioodika sisu kohta, aga perioodika ise seisis ju rangelt erihoius ja oli kasutatav ainult lubadega.

Eesti raamatu retrospektiivse bibliografeerimise programmi hakkas Endel Annus ellu viima 1978. aastal, asudes tööle Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogusse. Tollal oli ta juba 63-aastane mees, vanuses, mil paljudki eakaaslased olid juba puhkepalgal. Selleks ajaks oli selgeks saanud, et nii mahukas ettevõtmine on võimalik ainult raamatukogudevahelise ühistööna, ja sellesse lisasidki oma tööpanuse Teaduste Akadeemia Raamatukogu kõrval ka Tartu Ülikooli Raamatukogu, Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu, Eesti Rahvusraamatukogu ja Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu. Kogu ulatusliku ja suurt asjatundlikkust nõudva töö juhendaja, koordineerija, kuid ühtlasi ka tegelik teostaja oli Endel Annus.

Eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia köited hakkasid trükist ilmuma alles 1990. aastatel, kui tsensuuri piiranguid enam ei olnud. Seetõttu on bibliograafias registreeritud kogu ilmunud kirjandus. 1993. aastal ilmusid „Eestikeelne raamat 1901–1917” kahes köites ja „Eestis ilmunud saksa-, vene- ja muukeelne perioodika 1675–1940”, 1995. aastal „Eestikeelne raamat 1851–1900” kahes köites, 2000. aastal „Eestikeelne raamat 1525–1850” ja 2002. aastal „Eestikeelne ajakirjandus 1766–1940” kahes köites.

Eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamine oli Endel Annuse elutöö. Süüvida tuli kaugesse minevikku ja vanade aegade trükiseid otsida nii kodu- kui ka välismaalt. Pikki lähetsi ja põhjalikku uurimistööd arhiivides ja raamatukogudes võttis Endel Annus ette koos nooremate kolleegidega. Tööd tegi ta suure süvenemise ja asjatundlikkusega, õpetades välja noori, kes tema käe all tarkust kogusid. Endised kolleegid austavad ja meenutavad ta põhjalikku kultuuritundmist, intelligentsust, käitumisuskust. Tema väarikus ei lubanud tal pika tööaja jooksul kellegi peale häält tõsta.

Raamatukogust läks vanameister ära aastal 1999, aga töölust ja raamatuhuvi ei raugenud. 2003. aastal ilmus tema artikkel „Bibliofiilia põhimõtteist ja ülesandeist” ja 2005. aastal „Taani raamatukogud eesti raamatute hoidjana”.

Elu Endel Annust ei hellitanud. Rasketel neljakümnedatel tuli poliitilistel põhjustel vahetada töökohti. Varakult jäi ta leseks, neli poega alles kasvuaes.

Endel Annuse anne oli rikkam, kui seda laiemalt teati. Tema koostatud on 1970. aastatel ilmunud usulise luule kogumik „Veevalaja”, kus ta oli ka ise autoriks. Väike luulekogu trükiti välismaal ja levis piiratud trükiarvu tõttu üsna kitsas ringis. Peielauas meenutas lahkunu õde tema kunstiannet: kui ilusasti ta nooremale õele hobuseid joonistada oskas! Vanemas eas oli ta hobiks fotograafia ja kõige enam aiatöö, mis aitas turgutada tervist, kuid andis rasketel aegadel perele ka toidupoolist.

Endel Annus sängitati maamulda 4. juunil 2011 Pärnamäe kalmistul.

ANNE VALMAS